

više na nužnost obrade i publiciranja u cjelini mnogo bogatijeg fundusa radova ovih majstora na našem tlu, njihova novog vrednovanja i definiranja njihovih autora i radionica kao što su za mnoge takve ikone već učinili naši stručnjaci (G. Gamulin, C. Fisković, V. Đurić, L. Mirković, Đ. Mazalić, pa i ja).

Posljednja sekcija izložbe prikazuje različite ikone iz Grčke, Balkana uopće, bližeg Orijenta i Rusije, koje bi zaslužile detaljnija proučavanja, premda nije riječ o prvorazrednim primjercima po umjetničkoj kvaliteti, nego više o djelima kulturnopovijesnog značenja.

Izložbu u Trstu zatvara jedno djelo koje se donekle odvaja od njene dominantne fizionomije. To je triptih iz kapele Kaštela S. Giusto koji je bio preslikan, dok nije nakon nedavnog restauriranja izišlo na vidjelo djelo slikara mletačke škole druge polovice Cinquecenta u blizini Pietra Marescalchija. Ispod preslika iz 18/19. st. s likovima Bogorodice između sv. Pavla i sv. Katarine izišli su renesansni likovi sv. Agate između sv. Urbana i sv. Lucije, u kojima se osjećaju daleki medulićevski, tintoretovski i basanovski odjeci. I taj je primjer posebno zanimljiv sa restauratorskog gledišta. On pokazuje koliko se još dragocjenih djela nalazi i danas prekriveno kasnijim diletantskim premazima, o čemu smo imali najljepši primjer u Splitu kad je pod kasnijim preslikom restauratorska radionica Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika u Splitu otkrila dragocjenu ikonu Madone s Djetetom s kraja 13. st.

Ovim triptihom kao da naslućujemo najavu budućih izložbenih manifestacija tršćanskog muzeja koje će, kao što je naumila zaslužna organizatorica tih izložaba dr Laura Ruaro Loseri, biti posvećene restauriranim i većim dijelom nepoznatim djelima Cinquecenta i Seicenta iz muzejskog fundusa.

knjige i ideje

anđela horvat između gotike i baroka

dpuh, zagreb 1975.

vinko zlamalik

Dr Andela Horvat pripada onom malom krugu znanstvenika koji su cijeli svoj život (i to u doslovnom smislu) posvetili proučavanju, studiju i interpretaciji hrvatske umjetničke baštine. Premda po profesiji diplomirani povjesničar, ona se u svojoj aktivnosti dugogodišnjeg stručnjaka Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu orijentirala isključivo na građu i probleme povijesti umjetnosti. Prolistamo li našu bibliografiju iz posljednjih nekoliko decenija, otkrit ćemo da gotovo nema nijednog broja znanstvenog i stručnog časopisa ili zbornika za povijest umjetnosti u kojemu se ne nalazi i njen prilog o nekom od djela ili skupine spomenika hrvatske umjetničke prošlosti. Pri tom je karakteristično da taj neumorni naučni radnik nije ograničavao svoje napore na kabinetsku interpretaciju pojedinih problema već poznate likovne građe, nego je uporno, dugo godina, lutao širom naše domovine u potrazi za još nepoznatim i neotkrivenim djelima starih majstora, ne vežući se specijalistički na pojedine aspekte stvaralaštva ili uz jednu granu likovne produkcije, nego zahvaćajući sačuvanu građu u cjelini. Tako je opus dr Andele Horvat prerastao okvire zbroja studija o pojedinačnim djelima i problemima nacionalne povijesti umjetnosti i postao, gotovo bih rekao, našom prvom topografijom sačuvanih ili iz arhivskih izvora poznatih likovnih ostvarenja. Logičan je posljedak te bogate aktivnosti prijelaz od pojedinačnog općem, od analitičkog utvrđivanja i identificiranja cjelovitej sistematizaciji spomenika i sumarnom sintetičkom fiksiranju stilske evolucije likovnog stvaralaštva u Hrvatskoj, zapravo u jednom njenom do danas najmanje istraženom i obrađenom dijelu.

Knjigom dr Andele Horvat »Između gotike i baroka«, što ju je u okviru svoje izdavačke djelatnosti objavilo Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske kao XXII knjigu (566 strana sa 365 reprodukcija), dobili

smo prvo zaista kapitalno djelo u kojemu je sustavno i sveobuhvatno prikazana umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700. godine. Temeljito poznavanje spomeničkog inventara i arhivske građe, cjelovit uvid u bibliografiju (navedenu u cijelosti na kraju knjige) uz neovisnost suda od prije izrečenih mišljenja, te pedantno poniranje u bitne probleme, rezultirali su tekstom koji je pregnantan repertoar originalnih, preciznih i u krajnjoj liniji točnih sudova i zaključaka. Sretno odabran i dosljedno primijenjen metodološki pristup i domišljena sistematizacija zorno ilustriraju i objašnjavaju povijesni slijed razvoja umjetnosti, porijeklo oblika i specifičnost stilskih strujanja unutar dobro uočenih i svestrano osvjetljenih vremenskih i prostornih koordinata, pri čemu su eksplikacije inteligentne, objektivno intonirane i precizno formulirane. Očito je da im je prethodila detaljna analiza spomenika i racionalna eksploatacija i determinacija likovnih fenomena svih grana umjetničke produkcije, ali je velika prednost tog djela u tome da su u njemu izbjegnute minuciozne deskripcije i gomilanje preobilnih podataka formalne analize. Njihovu je ulogu preuzeo bogat i znalački odabran slikovni sadržaj knjige u kojemu umjetnine same, reproducirane u cjelini ili u detaljima, opravdavaju i dokumentiraju prezentirane sinteze i potvrđuju pravilnost zaključaka. Tome se pridružuju realna i objektivna sociološka objašnjenja, što znači da su pogledi autorice dovoljno upravljani iza samih oblika, u kulturnopovijesna, politička i idejna područja, koja su najvećim dijelom i uvjetovala karakter naše umjetnosti u tretiranom vremenskom razdoblju.

Sistematizirajući proučenu građu autorica je sebi postavila, u generalnoj liniji, dva bitna zadatka, pa je i sama tekstovna interpretacija tako podijeljena. Prvi dio knjige obuhvaća opći pregled razvoja um-

jetnosti između gotike i baroka u kontinentalnom dijelu Hrvatske, a u drugom su dijelu prezentirane pojedine vrste spomenika kulture u istim vremenskim i prostornim koordinatama. Pri tom je posebno značajno da nisu obuhvaćeni samo najreprezentativniji radovi i vrhunska umjetnička ostvarenja, nego je cjelokupnom spomeničkom fundusu posvećena jednaka pažnja, što je omogućilo kompleksnije sagledavanje nastajanja umjetničkih djela i biti njihovih značajki uvjetovanih specifičnim prilikama našeg tla. Samo je tako bilo moguće u prvom dijelu knjige utvrditi prepletanje raznolikih kulturnih strujanja kojima je bilo izvrgnuto široko područje od Kupe i Sutle do Dunava, od Mure i Drave do Velebita i Zrmanje.

Unatoč tome što je riječ o razdoblju ispunjenom neprestanim sukobima s Turcima, vremenu socijalnih perturbacija i teritorijalnih amputacija, dr Andela Horvat iznosi novo mišljenje, argumentirajući ga uvjerljivim dokazima, da se u tom vremenu nesklonom stvaralaštvu umjetnička djelatnost kod nas izvanredno intenzivirala, i da je inventar sačuvanih spomenika neusporedivo bogatiji nego što se do sad znalo. Važno je da je autorica uključila u svoja razmatranja i profanu spomeničku građu, a ne samo sakralne objekte, što je omogućilo stvaranje mnogo kompleksnijih i objektivnijih zaključaka. A što se tiče stilskih karakteristika i formalnih značajki sačuvanih djela, u knjizi je uvjerljivo opovrgnuto prijašnje shvaćanje da je na području kontinentalnog dijela Hrvatske gotika trajala sve do u XVII stoljeće, da spomenika renesanse ima malo i da su bez većeg značenja, te da se barok nadovezuje gotovo neposredno na gotičko stilsko razdoblje. Prava je slika umjetničke evolucije u Hrvatskoj drugačija. Već potkraj XV i u toku XVI i XVII stoljeća dolazi kod nas do modificiranja gotičkih oblika pod utjecajem renesansnog duha, čime se postepeno

stvara jedna sasvim nova stilsku strukturu, koju autorica naziva antigotičkom. Paralelno s tom modifikacijom počinju prodirati u sjevernu Hrvatsku utjecaji toskanske renesanse i to iz panonske regije, zapravo iz kulturnog kruga Matije Korvina, čija se vlast protezala i na Hrvatsku. Tako se kod nas renesansni duh i dokumenti njegova specifičnog oblikovanja javljaju prije nego u Austriji. Na početku XVI stoljeća taj je jedinstveni razvoj presjeklo tursko napredovanje kojim će teritorij slobodne Hrvatske biti sveden na »reliquiae reliquiarum«. U tim se minimalnim teritorijalnim okvirima, posredstvom alpskih krajeva i Graza, javlja sada nova kasnorenesansna struja — prvenstveno na području fortifikacione arhitekture — koja će se, transformirana i prilagođena novim uvjetima, održati sve do XVIII stoljeća. Ona živi i raste paralelno i s baroknim tendencijama, koje se skromno manifestiraju već na početku XVII stoljeća, da bi postale dominantnim stilskim izrazom tek na pragu XVIII stoljeća. U tom paralelizmu stilova karakterističan je različit razvitak profane i sakralne umjetnosti: prva je u znaku kasne talijanske renesanse, a druga nastavlja preobražaj kasnogotičkih oblika pod utjecajem renesansnih shvaćanja da bi, opterećena eklekticismom, poprimila forme sasvim specifičnog manirističkog oblikovanja prije usvajanja baroknih elemenata. Autorica je upozorila na još dvije izuzetne pojave: na oživljavanje smisla za arhaizaciju oblika i odraz stilova na pučku umjetnost.

U onom dijelu sjeverne Hrvatske, koji je dugo ostao pod turskom vlašću, razvoj umjetničkog obliko-

vanja mnogo je sporiji i javljaju se nove značajke likovne produkcije. Uz islamsku umjetnost, ograničenu na skroman fundus ostvarenja, značajan je prodor i pojava bosansko-hercegovačkih stećaka i krstača kao i djela s bizantskim stilskim značajkama.

Nastojeći utvrditi položaj što ga je imala hrvatska umjetnost u evropskoj likovnoj djelatnosti dr Andela Horvat ispravno zaključuje da je »... kulturni razvitak sjeverne Hrvatske (uključujući tu i Slavoniju sa Srijemom) imao srodan tok i ritam s onim u Ugarskoj do oko 1526, a nakon katastrofe na Mohačkom polju s austrijskim zemljama, osobito sa susjednom Slovenijom. Ona je, dakle, stjecajem okolnosti pretežnim dijelom imala odraze zbivanja na kulturnom i umjetničkom planu iz panonske regije, centralne Evrope i subalpske regije«.

S knjigom dr Andele Horvat naša je kulturna javnost dobila ne samo prvorazredno znanstveno djelo nego i prvi pregledan i sveobuhvatan priručnik i repertorij umjetnosti između gotike i baroka u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Njegovu efikasnu upotrebu mnogo olakšavaju precizni registri imena mjesta i geografskih pojmova, ostalih imena te imena majstora, umjetnika i njihovih inicijala. Posebno je korisno što djelo sadrži i veoma opsežan sažetak na njemačkom jeziku (u prijevodu dr Doris Baričević), koji će omogućiti da i strani stručnjaci upoznaju značajke i opseg umjetničke aktivnosti na našem području, što će, nesumnjivo, pridonijeti internacionalnoj afirmaciji hrvatske likovne umjetnosti.